

СВЯТІ ДОРОГИ

*Народе мій од Лади,
твори любов, йди під стяги наші...*
Ілар Хоругин. Велесова Книга

Вперше ця унікальна пам'ятка незапам'ятних часів була досліджена у 2009 році автором цієї розповіді. Знаходиться вона в невеликому урочищі поблизу села Вільхове Кіровоградської області. На дні глибокого яру тут колись текла річка – мабуть, не бідна на воду, бо позмивала ґрунт до каміння – місцями в ширину на кілька метрів, але нині її русло сухе. Обабіч русла збереглася кам'яна криниця, можливо, викопана і обкладена камінням вже після того, як у річці зникла вода. Коли це сталося, на жаль, не відомо. З боку криниці на горі був хутір, але і про його долю ніхто нічого не знає. Пошуковці знаходили на його місці монети, що датувалися XVI ст. Отже, хутір міг зникнути в результаті навали татарських орд.

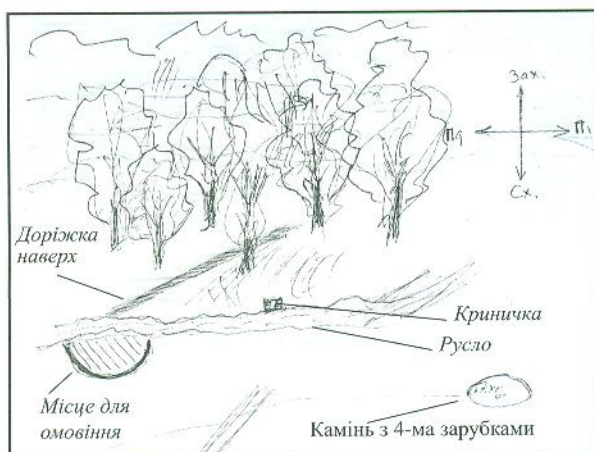
Криничка знаходиться під крутим спуском яру. Щоб дійти до неї та набрати води, мешканець хутора мав спуститися до висохлого русла праворуч від кринички якраз навпроти правильного півкола. Безсумнівно, що і спуск, і півколо зроблені штучним чином, настільки все продумано і досконало виконано. Фотооб'єктив його не може охопити та і темний яр не дозволить виокремити перелічені об'єкти. Тому пропоную його недосконале графічне зображення, зроблене власноруч.

Таємниче півколо змушує придивитися до великої гранітної брили, що знаходиться на тому самому березі русла, але метрів за п'ятдесят від нього. Привертає увагу не лише її округла форма, а й чотири зарубки. Вони теж явно неприродного характеру...

Згадую своє перше знайомство з цією місциною і відчуття, що охопили мене, шойно ступив до урочища. Незрозумілий душевний щем та хвилююче очікування на якесь диво. Мабуть, такі почування має мисливець, коли ступає на слід звіра. Хоч ліс невеликий і нібито не старий, а щось підказує, що саме він, незважаючи на свої розміри, може бути оберегом ще не розгаданих таємниць.

Хтось із великих казав, що справжні таємниці знаходяться поруч, але ми їх шукаємо десь далеко, бо не віримо в їх очевидність. Перекопуємо великі території, шукаючи рештки минулого, а на те, по чому ходимо, чим користуємося, не звертаємо уваги.

Провідником був місцевий любитель старовини. Звивистою стежкою серед столітніх дерев і кам'яних брил, чимало з яких уже зірвані зі своїх місць скарбощукачами, він веде вздовж висохлого русла на південь до

*Звідси починаються таємниці Вільховської
обсерваторії-святинища*

гранітного моноліту, на якому маємо побачити зображення змії.

За кілька десятків метрів до мети висохле русло з'єднується із струмком, в якому вже жебонить вода. Біля грубелезної зваленої додолу осики, віком приблизно років з двісті зупиняємося. Дерево не витримало тягара років і впало, перегородивши від річки пам'ятку, яку нам належить оглянути. Мабуть, воно хотіло закрити собою її від очей допитливих, але напрямок падіння скоригували інші дерева. Прийшов час відкривати таємниці.

Наш провідник показує звивистий пруг на камені, він справді дуже нагадує змію, що вибралася з води – майстер навіть відтворив хвилі, що розходяться від неї. Але пласке, а не округлене кам'яне тіло змії наводить на сумнів: чи не природне це утворення? Провідник розповідає, що сюди приїздили “розумні люди з Києва і навіть з Петербургу і теж схилились до природної версії походження змії”. Хоча він особисто сумнівається в цьому, бо тут, за розповідями старожилів, були ще кінська голова і підкова, але їх хтось зрубав.

Я тим часом придивляюся до пологого моноліту. Зокрема, до тої частини, куди спрямоване кам'яне тіло змії. Вона заросла грубим шаром моху. Підбираю суху гілку і пробую нею нащупати в щільному покривалі моху сліди іншої різьби.

За хвилину-дві очисної роботи схвильовано вимовляю:

– Ніхто голови коня не зрубав – ось вона.

Мої супутники недовіжливо обдивляються знахідку.

– Справді, схоже, – появляються непевні підтвердження.

Втім, ще якась хвилина роботи “чищалкою” і я роблю остаточний висновок, з яким погоджуються всі присутні, настільки очевидний факт:

– Це не кінь, це олень!

Можете уявити мій стан! Я натрапив на зображення однієї з найраніших культових тварин (див. с. 12)!

Через тиждень, прихопивши з собою простенький інструмент для зачищення каміння та компас, я побував тут уже з сином. Нас чекали неймовірні відкриття.

Однак перед тим, як їхати до Вільхового, в журналі “Ятрань” відшукав публікацію свого давнього знайомого, чудового поета і публіциста Володимира Яремчука “Живи і слався, рідне Вільхове” [163]. У Книзі Пам'яті також переглянув списки загиблих у Другій світовій війні вільховчан, адже прізвища та імена людей, що тут мешкали, теж можуть багато чого розповісти.

Ми вже знали, що йдемо до лісу, який називається Чаплоузьким, що північна частина Вільхового, яка упирається в нього, називається Гардова і що здавна мешканцями села були: Божки, Богачі, Даньки, Коржуки, Фаренчуки, Фаренюки, Яремчуки.

Нові таємниці. Що за дивна назва лісу – Чаплоузький? Можливо вона походить від такого собі Брацлавського “оффіціала” Марка Чаплича, з дозволу якого було збудовано і освячено в 1767 році сільську церкву (“Труди Подольського єпархиального историко-статистического комитета”, 1901 р.). Але закінчення “уз” говорить, що ця назва стосується більше річки, а не лісу (згадаймо кримські річки Уз-Узень і закарпатську Уж та притоку Прип'яті Уж). Можна також припустити, що в ній закодовано назву лелеки (чаплі), а уз вказує на самця – чорногуз. Прізвище Коржук, до речі, теж може бути похідним від неї, адже саме корці (карці-карійці), що колись мешкали на нашій

землі, називалися лелегами.

Однак ми не знаємо, скільки років цій назві, не відомо також, чи не видозмінилася вона під впливом часу та говірок? Може, з'являється думка, це зовсім не Чапля, а Апл – Апол-Апіс, тобто, бик (самець) олень і в цій назві зафіксовано якраз зображених на камені оленя та вужа*? Що така версія має право на життя підтверджує шумеро-аккадський епос “Енума Еліш” (2200 р. до н. е.), де говориться про “Початкове Джерело” під подібним ім'ям Апсу – можливо, висохле русло в Чаплоузькому лісі і є тим початковим джерелом, адже змія не тільки символ мудрості, таємничості, а й початку, бо з її появленням на світ починається весна?..

Назва кутка Гардове (в “Трудах...” – Гордове) теж дуже давня. Згадаймо хоча б, що скандинави ще в першому тисячолітті нашої ери називали Русь Гардарикою, тобто країною міст. Певно, початок біографії цього села необхідно переносити до тих далеких часів. Ще цікавіше йменувалася південна частина Вільхового – Щурівка. „Труди...” припускають, що назва пішла від селянина Щура „давно здесь проживающего”. Але мусимо не забувати, що це складова слова давніх наших праЩУРИВ, похідним якого могло бути слово СУР/ЗУР – зоря, адже з Велесової Книги відомо, що наші предки після смерті ставали зорями: “се Душі пращурів суть, і ті світять зорями нам од Іру” (д. 1), “Всяк рід мав Щурів і Пращурів, які померли перед віками цими. То їм, Богам, почитання маємо дати”, – д. 38А [54].

Отже, селянин Щур (якщо такий і був) швидше всього нічого немає до Щурівки, і започаткування села доведеться перенести ще в глибші віки. Про це говорять і прізвища: **Божко**, **Богач**, **Бажатарник** (похідні від Бога), **Данько** (Дана – Богиня води), **Коржук** (кор-лелег), **Фаренчук** (Фар/Пар – Перун), **Яремчук** (Яр/Ярило – весняне Сонце)...

— А звідси і великий сумнів стосовно правильності головної назви села Вільхове. Якщо тут колись і росло кілька вільх, то не таке вже визначне і цінне це дерево, щоб вшановувати його в імені села. Натомість, зважаючи на священні прізвища, назви, місце із змією та оленем, до християнізації, найвірогідніше, і село мало священну назву – Волхове, село волхвів, божих людей. Утім, не відкидаємо й такий варіант – Олхове, місце *схову (зберігання-поховання) Олена*. Так це чи не так, нам мають підказати оті прадавні зображення на граніті.

... Отож, ми знову в загадковому Чаплоузькому лісі. Спершу ще раз уважно розглядаємо камінь із чотирма зарубками (*світлина 1*). Зарубки зроблені приблизно на однаковій відстані одна від одної з невеликим зигзагом майже на одній прямій убік. Причому остання зарубка – найбільша і найглибша – очевидно, позначає головний об'єкт нашого дослідження. Робимо висновок, що цей камінь є складовою якогось таємничого комплексу і помітки вказують напрямок руху. Крокуємо за ними. Хвилин за десять ми вже на місці. Прوماцуємо кожний сантиметр землі і ретельно очищаємо кам'яні глиби від моху...

Увесь час відчуваю, що за нами хтось стежить. Поглядаю на верхню терасу кам'яних монолітів. І лише за третім разом помічаю його величність *Око (світлина 2)*. Крізь мох на правому боці моноліту чітко проглядаються його обриси. Цей моноліт, очевидно,

* В єгипетській мітології є Апоп – великий змій, який ототожнюється із мороком і злом, вічним ворогом Бога Сонця Ра.

символізує саме Сонце. Такий висновок робимо не лише тому, що він знаходиться у південному напрямку від оленя і що Оком колись називали Сонце, а й тому, що натрапляємо на його правому краю на інше символічне зображення небесного світила.

Дослідники старовини знають, як позначали давні люди Сонце – переважно: а) колом і б) так званим навкісним хрестом (у вигляді літери “х”).

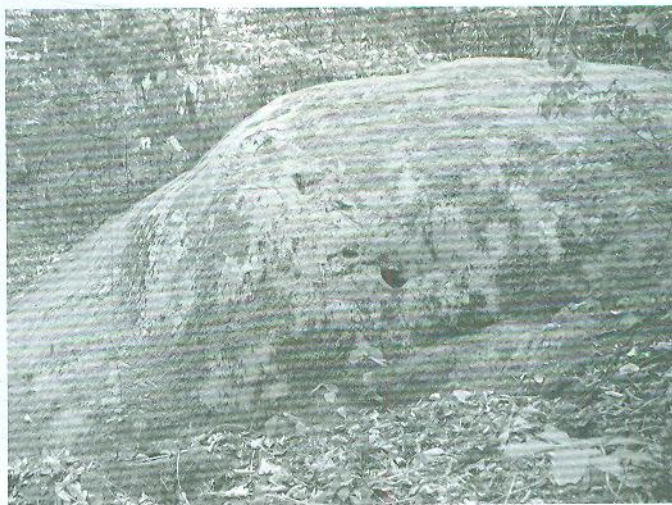
А тут (*світлина 3*) у техніці глибокої різьби вирубано його окрасць (дугу), що лише показався на обрії. Далі (вже не доводиться сумніватися) у західному напрямку таким же пругом показано напрямок руху Сонця. Потім йдуть якісь звивини, що можуть вказувати на зворотний шлях Сонця і, не виключено, на зворотний шлях до святині.

Мимоволі згадується криничка і біля неї на лівому березі русла у формі окрайця-півкола майданчик, який, як тепер стає зрозуміло, теж символізував Сонце, що сходить. Горизонтом там виступає русло річки. Призначався той майданчик, мабуть, для омовіння перед молитвами.

Кожна зі знахідок просто шокує. Не можемо надивуватися образністю мислення наших предків і тим, наскільки мудро вони сприймали світ та позначали його на місцевості. При цьому на камені не видно слідів різця чи якихось інших інструментів, якими можна було зробити різьбу. Очевидно, стародавній майстер володів якимись невідомими нам технологіями роботи. Пригадується легендарний Атта Навин (у рим. мітології – Аттій Навій), волхв і вчений, що мав незвичайні здібності по тлумаченню волі Богів, володів умінням рухати камінням і різати його так, що не було видно слідів...

Спускаємося знову до підніжжя цього комплексу. Праворуч від Оленя та Змії при самісінькій стежці знаходимо якісь чудернацькі звивини (*світлина 4*). Їх, по суті, неможливо порівняти з чимось. Але коли ми розчистили внизу овальну заглибину (*див. ту саму світлину*), в якій майстер якимсь чином зумів вирізьбити щось схоже на пелюстки, стало очевидним, що на панно зображений невпізнаний ним світ, таємниці зачаття і народження...

За кілька кроків ліворуч від оленя на іншому гранітному виступі бачимо щось на зразок вказівника (*світлина 5*), один кінець його спрямований на північ у бік каменя

Світлина 1. Камінь Землі